

ברבורים בלונדון

ממין זכר

בפברואר 1997 עזבה הפקת "אגם הברבורים" של מתיו בורן את תיאטרון פיקאדילי בלונדון, והתחילה במסע הופעות בעולם. עיבודו של בורן הועלה במשך כחמישה חודשים רצופים, שמונה פעמים בשבוע, בפני אולמות מלאים. תקופה ממושכת כל כך היא שיא בתחום מופעי הבאלט בלונדון. הפקת "היפהפייה הנמה", למשל, שהעלה דיאגילב לפני 75 שנים, הועלתה במשך שלושה חודשים. אבל אין זה הדבר המדהים היחיד שבולט בעיבוד החדש. אצל בורן לא תראה "טי-טי" אחד ואף לא זוג נעלי בהונות. כל ברבוריו הם ממין זכר, נרקדים על ידי גברים.

בורן עומד על כך שהעיבוד שלו איננו "אגם הברבורים" הומוסקסואלי. הוא שיכתב את כל העלילה, אם כי שמר על מקבילות לסיפור המקורי, בדיוק כפי שעשה הכוריאוגראף ג'ון נוימאייר בהמבורג. נוימאייר הפך את הנסיך למלך ולדוויג השני מבאואריה, שהיה בן תקופתו של צ'ייקובסקי ותומך נלהב בריכארד ואגנר, והדגיש את המניעים ההומוסקסואליים בעיצוב הדמות. בורן, לעומת זאת, מציג את הנסיך - לפחות בסצנות הקומיות שבתחילת הבאלט - כקריקטורה של הנסיך מוויילס. בהפקתו מככבים גם דמויות נוספות מקרב המשפחה המלכותית הבריטית, הבולטת שבהן היא הדוכסית מיורק. אין צורך לפענח את כל הרמזים: העלילה ברורה למדי, לפחות בקוויה הראשיים.

בהיותו נער סובל הנסיך של בורן מהזנחה מצד אמו האגוצנטרית. הוא מתנחם בחלומותיו בברבור-בר חזק ובוטח בעצמו, שמגן עליו. הוא גדל בחצר שכולה נתונה לטקסים חסרי משמעות, ואחרי שהוא נוכח במופע באלט איום, הוא בורח אל מועדון לילה מפוקפק. מאוחר יותר הוא מנסה לשים קץ לחייו ליד האגם.

ואז, מגיעה להקת הברבורים - וביניהם גם הברבור שניחם אותו בחלומו. הם נפגשים בשעת נשף בחצר. הברבור מהחלום רוקד אורח סקסי בלתי קרוא, לבוש בגד עור שחור, שוט בידו, המצליח לפתות כל מי שנמצא בסביבה, כולל המלכה. הנסיך יוצא מדעתו. תאונה בשעת ציד משמשת עילה לאישפוזו במוסד רפואי. הברבורים מגלים את מקום הימצאו, ניצבים סביב מיטתו ומאיימים עליו. הברבור האהוב מותקף שעה שהוא מנסה לגונן על הנסיך. הבאלט מסתיים במותו של הנסיך. גבוה, מעל לבימה, מחזיק הברבור את הנער בזרועותיו.

בעזרת עיצוב מתוחכם ומלא שיק של לז ברזרסטון (Lez Brotherston) הופך "אגם הברבורים" הזה למופע משעשע. מאז הפרמיירה בסתיו 1995, עובדה גירסה זו לטלוויזיה ואף הפכה להיט וידיאו מסחרי. לאחר שקיבלו ביקורות מצוינות ונרשמה הצלחה קופתית, הוחלט לא להופיע יותר באולמות שנועדו לאופרה ובאלט, אלא להציג בתיאטרונים מסחריים רגילים. הלהקות הגדולות, מסביר בורן, מקבלות את התמיכה הממשלתית שלהן, וללהקות הניסיוניות לא נותר כמעט דבר. לא, הוא אינו נוטה ליצור עבור להקות קטנות, ובכלל, יש לו אמביציות גדולות. לכן, הוא אומר, עליו לדאוג לכך

כמאה שנה שטים להם הברבורים באגם שייצר צ'ייקובסקי, בבאלט המוכר יותר מכל אחד אחר. לפני חודשים אחדים הועלתה בלונדון גירסה מיוחדת של היצירה, שמושכת קהל של אלפים. היא מוצגת דווקא בתיאטרון המסחרי, המורגל במחזמרים אמריקאיים ולא בבאלט קלאסי.

עיבודים מודרניים של באלטים קלאסיים הפכו כמעט לאופנה. דומני שאת הברבורים הראשונים ממין זכר הכניס לאגם הכוריאוגראף מאטס אק, שגם הפך את "ג'יזל" לסיפור על בית חולים לחולי רוח, וזכורים גם עיבודיה של מאגי מארין ל"סינדרלה" ו"קופליה". אגב, עיבודים אלה בוצעו בהצלחה גם בארץ.

מהו סוד הצלחתו של הכוריאוגראף מתיו בורן (Matthew Bourne)? על כך מנסים לענות כתבנו בלונדון ג'ון פרסיבאל (John Percival) וכתבנו הירושלמי יוסי תבור, שצפה במופע באנגליה.

הנסיך, המלכה, הנסיך הצעיר

THE PRINCE, THE QUEEN, THE YOUNG PRINCE

PHOTO: HUGO GLENDINNING

לין סימור כמלכה, ויליאם קמפ כברבור
LYNN SEYMOUR AS THE QUEEN, WILLIAM KEMP AS THE SWAN
PHOTO: DEE CONWAY

בורן מציג את הנסיך כקריקטורה של הנסיך מוויילס. בהפקתו מככבים גם דמויות נוספות מקרב המשפחה המלכותית הבריטית, הבולטת שבהן היא הדוכסית מיורק

PHOTO: DEE CONWAY

שההכנסות ממכירת הכרטיסים יממנו את יצירותיו. לפיכך, הוא פונה גם לקהל של התיאטרון רגיל, ולא רק לאוהבי באלט קלאסי.

הוא נעזר בצוות רקדנים מרשים. את תפקיד הברבור המרכזי הוא יצר עבור רקדן הבאלט המלכותי אדם קופר (Adam Cooper), אחד האמנים החשובים ביותר של להקה זו, בעל אישיות בולטת ומשמש בדרך כלל פרנטנר של הבלרינה סילבי גייאם (Sylvie Guillem). הוא מוסיף לגלם את תפקיד הברבור בכל ערב פנוי, ובשאר הפעמים עושה זאת רקדן צעיר מאוד, ויליאם קמפ (William Kemp), שקיבל את התפקיד מיד כשסיים את חוק לימודיו ב-1995, בבית הספר המלכותי למחול. קמפ אינו בוטה כל כך כמו קופר מבחינת המיניות שהוא מקרין, בסצינת הנשף למשל, אבל הוא גמיש יותר ממנו בתנועה ובכל הנוגע להבעת רגשות, כך שבכל מקרה הצופה לא מפסיד.

שתי הופעות אורח נוספות ראויים לציון: פיונה צ'אדוויק (Fiona Chadwick) קיבלה את תפקיד המלכה-האם, מיד אחרי שסולקה מסיבות בלתי ברורות מהבאלט המלכותי, שבו היתה אחת הרקדניות הפופולריות ביותר. אפה, ואולי גופה, כבר לא מצאו חן בעיני סר אנתוני דוואל, מנהלו האמנותי של הבאלט המלכותי. היא עיצבה את המלכה כדמות קפדנית וקנטרנית - איפיון מרתק, שרק הפירוש של ליין סימור (Lynn Seymour), רקדנית ותיקה למדי שביצעה את התפקיד מספר פעמים, עלה עליו בעוצמתו. סימור אף הוסיפה לדמות המלכה משהו קומי ונוגע ללב. אגב, בספרים מצוין שלין סימור בת 57. אולי מוטב לומר שהיא חסרת גיל.

למרבה הצער, החוליה החלשה במופע היא דווקא הכוריאוגרפיה. בורן הוא בוגר מרכז לאבאן (Laban Centre) הלונדוני (את לימודיו שם סיים ב-1987). הוא הוכיח שיש לו כשרון בתחום ההמצאות הבימתיות המבריקות, בעיקר בכל הנוגע לבניית מופעים של ערב שלם. למשל, מחווה בשתי מערכות לכבוד היציקוק, או מופע בסגנון הסרטים המוסיקליים של הוליווד, שהכין ב-1992 עבור פסטיבל אדינבורג. לאחר מכן יצר גירסה חדשה ל"גיזל", שבה העביר את העלילה לשכונת עוני בסקוטלנד. עתה הוא עומד להכין גירסה חדשה של "לכלוכית", שגם היא תהיה בודאית עיבוד רדיקלי לבאלט המקורי.

בורן בולט בין הכוריאוגרפים הבריטים הצעירים ביכולתו להניע קבוצות רבות של מבצעים על הבימה, בחוש ההומור המפתיע שלו, ובכשרונו לעבור בצורה מדהימה מצחוק לפאתוס, מקלות דעת לרצינות. עיצוב הברבור כדמות פראית ועדינה בו זמנית, מפתה וזועמת כאחד - מקורי ומשכנע. חבל שההמצאות התנועתיות אינן מעניינות במידה מספקת, בעיקר בכל הקשור לעצם הצעדים וביחס שלהם למוסיקה. למעשה, זהו ליקוי נפוץ אצל בני דורו. לבורן לפחות יש כשרון דרמטי בולט. הוא הוכיח שלהקת באלט מסוגלת לשכור אולם מרכזי בלונדון, להעלות ערב ערב באלט של צ'ייקובסקי ולשבור קופות - וגם לזכות במחיאות כפיים סוערות.

ג'ון פרסיבאל

מי ששואף לשילוב מושלם בין מחול קלאסי ותיאטרון, יוכל להגשים את חלומו כשיצפה בלהקתו של מתיו בורן "Adventures in Motion Pictures" ("הרפתקאות בתמונות נעות"), מבצעת את הבאלט של צ'ייקובסקי "אגם הברבורים". שם הלהקה אומר הכל. הוא מבטיח מסע מלא הפתעות מרתקות לארץ מוכרת-בלתי מוכרת; תמונות עוצרות נשימה ביופיו, תנועה סוחפת ורעיונות מבריקים, המגיעים לידי מימוש ללא היסוס וללא סייג.

בתוכנייה מובא בפירוט רב סיפור כתיבת המוסיקה לבאלט זה בידי צ'ייקובסקי - מוסיקה המשאירה לא מעט מרחב לפרשנות הדמויות ולמעוף כוריאוגרפי. ואכן, מרכיבים אלה ניכרים בהפקה החדשה, בין היתר ברמיזים שקופים למדי למשפחת המלוכה הבריטית וכן לשלל דמויות עסיסיות אחרות.

הפן הפרובוקטיבי ביותר הוא, כמובן, ריקוד הגברים. למי שגדל על ברכי המסורת הקלאסית, ואפילו מוכן לסטיות קטנות לכיוון זה או אחר, צפוי זעזוע מעצם הרעיון שאת כל הברבורים ורקדים רק גברים. הדבר יכול להיחשב בעיני הצופה השמרן כניתוח קודש הקודשים של היצירה וכהקרבת ליבו של הבאלט על מזבח המודרניות, או מה שמכונה "תרבות הגייז".

אבל תהיה זו מסקנה פזיזה, ההיפך הוא הנכון. בורן מצליח לבנות מופע באלטי משכנע ואמין ביותר. כל אפקט בו מצטרף לפסיפס ססגוני, משעשע ומבדר, מהמם בעומק המחשבה ובעוצמת הכאב, בניפוץ האידיאלים, בסערת ההתלבטויות, בתוגתו העמוקה. יש בעיבוד זה ראייה רעננה ומלאת תעוזה של יצירה כה מוכרת, שנדמה היה שהיא בלתי ניתנת לשינויים מרחיקי לכת.

במרכז העלילה חיי הנסיך, נער רגיש ופגיע, הנשלט מצד אחד על ידי גינוני הטקס והמסגרת החצרנית הסוגרים עליו, ומצד שני על ידי אמו המלכה, אשה חמדנית ובעלת תאוות. כל תמונת הארמון מוצגת בסגנון המימוס הקומי-גרוטסקי, ויש בה ויזואליות תיאטרלית מבריקה.

על הבימה, המעוצבת בקפדנות ואמינות ריאליסטית, עוברת גלריה שלמה של דמויות "מן החיים". לכל דמות יש בגיורסה המקורית כפיל משלה. תושבי המקום, הכפריים, נסיכות מארצות שונות, חיילים וקציניהם. וכמובן רוטבארט, המשמש גם שר-החצר וגם המזכיר הראשי של המלכה. יש סצינות בבית-בושת, בחניות ובבית-המטבחיים, בתיאטרון וברחוב, והן מתחלפות בקצב מסחרר ובשפע המצאות בימתיות.

על אף הגישה המסוגנת והבוטה, לעיתים עד כדי גרוטסקה, ועל אף התיאטרליות הראוותנית - תחושת המחול אינה נזנחת ולו לרגע. המחול מהווה את היסוד המוצק והבלתי מתפשר של המופע. טכניקת הבימוי היא האמצעי שדרכו מושגת המטרה העיקרית.

כשהצופה רווה מהשפע הבימתי, מההומור השחור, ממצבים משעשעים המעוררים גלי צחוק באולם - מגיע רגע האמת: סצינת הברבורים-הגברים. כהרף עין שוקעת המציאות המדומה והמבדרת במבוכי הנשמה ובמעמקי תת-ההכרה. זהו ניגוד מוחלט לגישה הקודמת, והסצינה מהממת ומהפנטת. מכאן ואילך שולט הוד מלכותו המחול, כל תנועה בדוקה ומחושבת בקפדנות, מבוצעת בדיוקנות מעוררת התפעלות. ואולי הפרדוקס הוא בכך, שבממלכת הרגשות הזאת הכל מציאותי יותר, מוחשי, טראגי ומפחיד.

פגישתו הראשונה של הנסיך עם הברבורים הלבנים מתקיימת ברחבה שליד שפת האגם. כשבעה ברבורים מצילים אותו בעדנה ובעקשנות מהתאבדות. מנעד הרגשות שבורן מעביר בתנועה בודדת כפול ממה שמילים מסוגלות לבטא. הוא הדין לגבי הברבורים השחורים, המופיעים בסצינת הנשף. גל של אימה ואלימות בלתי מרוסנת כובש את האולם ולא מאפשר לצופה לנשום או לחשוב. זהו גל משתק. אין זה רק תיאור הרשע, זו תמצית הרשע עצמו. רשע מגובש ומרוכז, שדבר לא יעמוד בפניו.

בורן מצליח לבנות מופע באלטי משכנע ואמין ביותר. כל אפקט בו מצטרף לפסיפס ססגוני, משעשע ומבדר, מהמם בעומק המחשבה ובעוצמת הכאב, בניפוץ האידיאלים, בסערת ההתלבטויות

אדם קופר בתפקיד הברבור
ADAM COOPER AS THE SWAN. PHOTO: HUGO GLENNING

צפיתי פעמים רבות בעיבודים ל"אגם הברבורים", אבל הפעם לא היה ספק בכך שאודט ואודיל הן שני צדדיה של אישיות אחת. הצד האפל והצד המואר שבנפשו של כל אחד מאיתנו, הברבור השחור והברבור הלבן שנמצא בכלנו.

פלויד הנדריקס (Floyd Hendricks), שרקד תפקיד כפול זה במופע בו צפיתי, עשה מה שתמיד איחלתי למבצעות של התפקיד הכפול הזה - זהות ניגודים מושלמת. עלי לציין גם את בן רייט (Ben Wright), שרקד במופע שראיתי את תפקיד הנסיך. הוא בנה דמות מגובשת מאוד, אך גם פגיעה וחולמנית. גם איזבל מורטמר, בתפקיד המלכה, הרשימה בטכניקה המקצבית שלה. התזמורת, שביצעה בנאמנות את המוסיקה, הוסיפה לא מעט למעמד המיוחד.

סוף המופע טראגי, כפי שהוא אמור להיות. אין אגדות, אין ניסים במעבר שבין חושך לאור, אך יש נפלאות - "אגם הברבורים" מאת צ'ייקובסקי, בכוריאוגרפיה של מתיו בורן.

יוסי תבור

